

ERDÉLYI GYÖRGY

Kenyérpusztítók

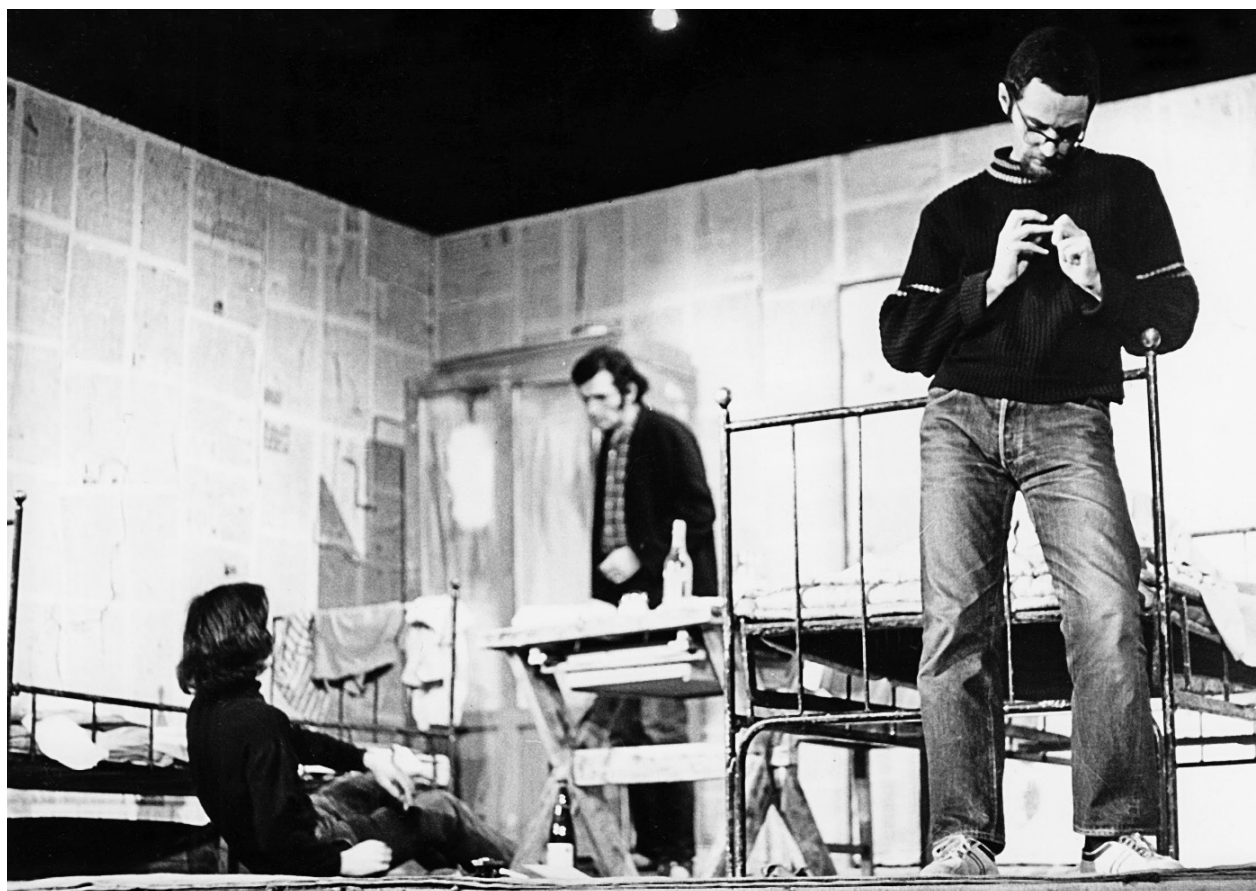
Amikor 1971-ben hazaérkeztem Párizsból, csak úgy zúgott a fejem a másfél évnyi temérdek élménytől, munkától, mindattól, ami ott velem, velünk történt. Csak éppen úgy voltam, mint a hegymászó a hegy lábánál. A hatalmas monstrum átláthatatlan, felmérhetetlen onnan, ahol áll, ráadásul úgy nehezül az alul álló pöttöm hangyára, hogy pusztán azzal a ténnyel, hogy ott van, szinte agyonnyomja. Egyszóval az az idő kétszeresen alkalmatlan volt bármiféle értékelésre, egyrészt a fentiek miatt, másrészt pedig azért, mert az érkezésem utáni napokban bementem a másfél éve nem látott Egyetemi Színpadra, ahol, mit tesz Isten, szereposztó megbeszélésre érkeztem. Nem voltunk valami sokan, a színpad régi nagyágyúi már nem voltak ott, kirajzoltak a nagybetűs életbe. Ruszt Jóska azon törte a fejét, hogy a fiatal költő-dramáíró Oláh János első darabjának ki játssza el a szerepeit? Úgy tűnt, jól érkezni mindig nagy szerencse az életben.

Erdélyi György a *Kenyérpusztítókban*

Két hét múlva ott ültem az olvasópróbán. Akkor találkoztam először Jánossal. Halk beszédű, többnyire tartózkodó embernek tűnt, de amit mondott, arra figyelni kellett, és ahogy mondta, az mindig pontos és félreérthetetlen volt. Később, a próbák alatt néha feljött a színpadra. Ruszt nekünk soha nem játszott elő, János pedig csak néhány, általa elképzelt mozgásvariációval próbált segíteni a figurák megteremtésében. Írótl szokatlan gazdag mozgáskultúrával rendelkezett, ritmusérzéke pedig bámulatos volt. Csak menet közben tudtam meg, hogy válogatott dzsúdóssal van dolgunk, ja, akkor az más, gondoltam.

A darab számomra több volt, mint érdekes. Ahogy most gondolok vissza rá, úgy tűnik, hogy az első magyar abszurdok egyike lehetett. A színen három széllel bélelt figura kerülgeti egymást egy zárt térben. Megkísérelnek valamiféle közös létet teremteni – tökéletesen sikertelenül. Úgy beszélnek el egymás mellett, ahogy az a Nagy Könyvben meg van írva, miközben mégis kapcsolatnak tűnő helyzetet hoznak létre, ami aztán újra meg újra felbomlik. Ráadásul – szép magyar módon – minduntalan kettő szövetkezik a harmadik ellen, csak épp a személyek cserélődnek. Ez a blödli nem következik szorosan a szövegből, ami mellelleg valamiféle visszafokozott meta-nyelv. Magára a darabra kevésbé emlékszem ennyi idő után, sokkal inkább arra, ami végül a színpadon lett belőle. Ruszt ugyanis a maga sajátos módján értelmezte a szövegek könyvet, összedugták a fejüket Jánossal, új könyvet hoztak létre. Az eredetileg háromszemélyes darab hatszemélyessé nőtte ki magát. A három éhenkórászt Vargha Tamás, Varga Karcsi és én játszottuk, ehhez jött most három új figura. A nézőtér felé nyitott, egyébként pedig zárt három fal, amely átlagos embermagasságú volt, s amelyet közönséges napilapokkal tapétáztak, nos, e fölött a fal fölött ücsörgött a három új szereplő, teniszbírói pulpitusra emlékeztető alkotmányokon. A sűgők. Mindenkinek volt egy személyes sűgője, aki előre mondja a szöveget, amelyet a szereplők szájából kellene hallani. Csakhogy ezek újra és újra félrehallják és eltevesztik a mondandót, időnként épp az ellenkezőjét mondva az előre fogalmazott citátumnak – véletlenül-e, vagy szándékosan, erre soha nem történt utalás. Egyszóval a darab megtelt félreérthető utalásokkal, politikaiakkal is, akinek meg nem, annak maradt a szintiszta abszurd, ami lehet akár politika is – és

Színpadon (balról): Varga Károly, Vargha Tamás és Erdélyi György

ezzel a kör szépen be is zárult, vagy épp kinyílt, kinek hogyan, már persze, akinek füle van... Az biztos, hogy nekem nem volt, ugyanis az én darabbeli nevem Süket volt. Én voltam a legmegátalkodottabb hármunk közül, ugyanakkor a legszelídebb is. És nemcsak a sűgőkat nem hallottam, ráadásul a társaimat sem, a legfontosabb pillanatokat kivéve. Ebből aztán újra meg újra zavar keletkezett, hogy Süket süket-e egyáltalán, és kikölkenthetetlennek tűnő, bárgyú kedélye nem a bölcsesség egy lehetséges formája-e a kifordult világban?

Nagyszerű alkalom volt számomra kipróbálni a nemrég tanultakat. Soha nem voltam szinkronban magammal. Ha mozdulatlan voltam – és gyakran voltam az –, gyors és még gyorsabb tempójú volt a szövegem, ha pedig felgyorsult a mozgás, a szöveg tempója lassult le. Az egész előadás alatt a szöveg ritmusának ellentéte volt a mozgás ritmikája. Túl ezen, színpadi mozgásom köszönőviszonyban nem volt a szöveggel, egészen másvalami játszódtott le gesztusokban, mint amit a történet sugallt. Végül ez a sokféleség létrehozott egy egészen új szférát, már

annak, aki észrevette. Úgy emlékszem, szép számmal voltak ilyenek...

Nagyon szerettem a *Kenyérpusztítókat*. Jancsival a próbák és előadások idején gyakran beszélgettem, nemcsak a darabról, de költészetéről, irodalomról is. Nem emlékszem arra, hogy álláspontjaink ellenkeztek volna.

Sajnos, hamar jött az évad vége. Amikor az utolsó előadásról kijöttünk, szokás szerint a Százévesben ültünk le egy koccintásra. Akkor még nem tudtuk, hogy utoljára. Rusztot nyár végén eltávolították, az Egyetemi Színpad évekre megszűnt, akkor támasztotta fel Katona Imre és Vándorffy László. Oláh Jancsival ezután ritkábban találkoztunk, de mindig volt egymás számára néhány, az átlagosnál szívesebb szavunk. Most pedig meg kellett érnem azt a *Kenyérpusztító*ba illő helyzetet, hogy se szó, se beszéd, köszönés nélkül itthagytott. Pedig már épp azon törtem a fejemet, nem kellene-e felújítani a darabot. Hátha volna mondanivalója egy s más a mostani korunk számára. Hallod ezt, Jancsi? Mit szólsz hozzá?...